

ГУМАНДУУ ПЕДАГОГИКА УЛУТТУН ӨНҮГҮҮ БАШАТЫ КАТАРЫ

Найманбаев Муктарбек Жумашович п.и.к.,

доцент

Шишкараева Ажар Козубаевна улук окутуучу

Б.Осмонов атындагы ЖАМУ

Аннотация: Макалада гумандуу педагогиканын окутуу жана тарбиялоо процессине тийгизген таасири көрсөтүлүп, тиешелүү сунуштар берилген.

Түйүндүү сөздөр: окутуу, тарбия, гумандуу педагогика, үч муундан турган үй-бүлө модели, жөндөмдүүлүк, шык, боорукердик, мээримдүүлүк, адеп, инсан, методдор.

ГУМАННАЯ ПЕДАГОГИКА КАК ИСТОКИ РАЗВИТИЯ НАЦИИ

Найманбаев Муктарбек Жумашович

к.п.н.,доцент

Шишкараева Ажар Козубаевна сарший

преподаватель

ЖАГУ им.Б.Осмонова

Аннотация: В статье показаны влияние гуманной педагогики на учебно-воспитательного процесса и даны соответствующие рекомендации.

Ключевые слова: обучения, воспитание, гуманная педагогика, модель семьи из трёх поколений, способности, задатки, доброта, мораль, личность, методы.

HUMANE PEDAGOGY AS THE ORIGINS OF THE NATIONS
DEVELOPMENT

*Naimanbaev Muktarbek Jumashovich Candidate of
Pedagogical Sciences, docent,*

mukhtar.68@gmail.com

Shishkaraeva Azhar Kozubayevna Senior Lecturer

JAMU named after B. Osmonov

Annotation: The article shows the influence of humane pedagogy on the process of teaching and upbringing, also gives appropriate recommendations.

Key words: education, growing-up, humane pedagogy, three-generation family model, abilities, makings, kindness, morality, personality, methods.

Гумандуу педагогика адамдын инсан катары эң башкы баалуулугу анын жаратылышынан берилген касиеттерин, жөндөмдөрүн өнүктүрүүнү эсептейт. “Гуманизм” сөзүн латынчадан которгондо “адамдык”, “адамгерчиликтүү” дегенди түшүндүрөт.

Гумандуу педагогика улуу педагогдор Я. Коменский, Я.Корчак, И.Г. Песталоцци, К.Д.Ушинский, А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинскийлердин ар бир баланын инсанын калыптандырууга жана алардын шык, таланттарын өнүктүрүүгө умтулган идеяларына таянат.

Ал эми алгачкы кыргыз гумандуу педагогикасына чыйыр салгандар катары Молдо Кылыч, И.Арабаев, Нурмолдону көрсөтсөк болот.

Кыргыз коомчулугунда адам баласы адамгерчиликке, адеп-ыйманга, боорукердик, мээримдүүлүккө суусап, руханий дүйнөбүз жардыланып турган мезгилде, турмуштун агымына жаңыдан аралашып келе жаткан жаш муундардын келечегине кайдыгер мамиле жасабай, аларды татыктуу тарбиялоо, өстүрүү, Ата-журттун эртегин ойлогон, аны сүйгөн, боорукер, мээримдүү инсан кылып тарбиялоо өтө актуалдуу.

Өз алдыбызча көз карандысыз мамлекет болгондон баштап адеп-ахлак кризиси, укуктук деградация күч алды. Булардын алдын алууда мамлекеттик жетекчилер, бийлик өкүлдөрү үлгү болуш керек эле. Бирок, көпчүлүгү андай болбоду жана ошонун кесепетинен 3 революция, көптөгөн элдик токундоолор, митингдер, нааразычылыктар болуп, бийлик да уламдан-улам алмашып келет. Ошентсе да жарытарлык экономикалык өнүгүү болбой, экономикалык, саясий, адеп-ахлак кризиси тереңдеп барат.

Азыркы өзгөргөн коом адамдын жаңы тибин талап кылууда. Улуу даанышман инсандардын, улуу педагогдордун пикири боюнча элдин келечеги, эртеңки күнү жаңы инсандын калыптанышына байланыштуу деп белгиленет. Чындыгында адам баласы өзү рух жагынан кайра курулуп, пейили оңолуп жаңыланбаса, ички нукура өзөгү өркүндөбөсө кайра-кайра бийлик алмашуулар, реформалар алгылыктуу натыйжа бербей тургандыгын дүйнөдөгү жана Кыргызстандагы окуялар таасын көрсөттү. Ушуга байланыштуу бүгүнкү күндө дүйнөлүк философиялык-педагогикалык даанышман идеялар адамдын ички дүйнөсүн өркүндөтүп, пейилин оңдоо, шык, жөндөмүн оожалдыруу зарылчылыгын белгилейт.

Белгилүү окумуштуу философ, психолог Эрих Фром “Эгерде жаңы турмушту куруу процессинде жаңы адам калыптанса гана, башкача айтканда, азыркы адамдын мүнөзүнүн, рухунун структурасында фундаменталдуу өзгөрүүлөр болуп өтсө гана жаңы коом курулушу мүмкүн” - деп жазган. Демек, ушундай шартта гумандуу педагогикага чоң милдет артылып жатканы түшүнүктүү. Жаш муундарды калыптандырууда руханий (адеп) тарбиянын алдыда турушу керектигин белгилүү улуу ойчулдар жана атактуу окумуштуулар айтып келишкен. М.; улуу ойчул Аль Фараби “Адамга эң биринчи билим эмес, руханий тарбия берүү керек, тарбиясыз берилген билим-адамзаттын кас душманы, ал келечекте анын бардык өмүрүнө апаат алып келет”-деп эскерткен. Ал эми чех элинин улуу педагогу Я.А.Коменский “Адегенде адамдын жүрүм-турумун тарбияла, анан акылмандыкты үйрөт. Биринчисине үйрөтпөй туруп, экинчисин үйрөтүү акылсыздык,”-деп белгилеген. Ошондой эле кыргыз элинин алгачкы агартуучусу Нурмолдо да мындай деген: “Аш берсең-аш аласың, таш ыргытсаң-таш аласың, тарбияна жараша, уулуң болот замана”. Демек, тарбия маселеси биринчи планда туруу менен анын мааниси, ролу адамзат жашоосунда өтө жогору экендигин жогорку ойлордон баамдасак болот.

Азыркы жаш муундар кантип тарбия алат, кайда барат? Дүйнө таанымы калыптана элек жаш муундарды азыркы кездеги адам табиятына туура келбеген терс адаттардан кантип коргоп калабыз?-деген суроо өтө ойлондурад. Ушуга байланыштуу өлкөбүздөгү жаштар арасындагы кылмыштуулук, уурулук, зөөкүрдүк, терс жүрүм-турумдар көп кездешүүдө.

Ушуга окшогон коомдогу терс көрүнүштөр эмнененин натыйжасында, кантип, кандайча пайда болду? Ага толук кандуу маани берип, проблеманын ички маанисине анчалык көңүл бурбайбыз?

Ааламдашуу заманында жаштардагы рухий вакуумду (боштукту) Батыштын арзан стандарттары ээлеп алды. Ошону менен кошо компьютеризация, интернет байланышынын чектөөсүздүгүнөн улам (терс жактары) ата менен баланын ортосунда баарлашуу азайды. Көбүнчө бала жагымсыз маалыматтардын кучагында калды. Себеби алар системалуу көзөмөлдөнбөйт. Ушуга байланыштуу казактын белгилүү акыны, жазуучусу Мухтар Шахановдун “Компьютер баштуу жарты адамдар” концепциясы бекеринен келип чыкпады.

М.Шахановдун “Цивилизациянын адашуусу” романында бейнеленген бул мааниси чоң маселеге сын көз менен карап, тез каршылык көрсөтпөсөк, чоң утулушка түшөрүбүздү “Азыркы жарты адамдар формуласы” эскертет. Ааламдык маалымат ташкынынын техникалык тез өнүгүүсүнүн, кесиптик адистердин бир жактуу даярдоо себебинен, асыресе адамдык баалуулуктардын эскерилбөөсүнөн коомдо “компьютер баштуу жарты

адамдардын” ылдам өсүп кетүүсү, заманыбыздагы кезек күттүрбөгөн проблемага айланды. Рухсуз билимдин зыяндуулугу, демек, соңку кездери дүйнөлүк деңгээлде өрүш алган ар намыс, уят, адилеттүүлүк, кайрымдуулук, ызаттуулук, боорукердик, мээримдүүлүк, улууну сыйлоо сыяктуу касиеттерге жеткиликтүү көңүл бөлүнбөө туңгуюкка алып келүүдө.

Илгертен бери келе жаткан кыргыз элиндеги гумандуу тарбиянын болушунда боз үй ичиндеги үч муундан турган үй-бүлө тутуу моделинин ролу чоң экендигин белгилесек болот. Андай үй-бүлөдө турмуштук тажрыйбасы мол чоң ата, чоң энелер, абдан турмуштук тажрыйбасы жетиле элек, турмушка толук кандуу быша элек баласына, келинине турмуштун туура жолун тандоого багыт берип, ал эми жаңы эле дүйнө таанымы өсүп келе жаткан неберелерине дүйнө таанымдык, турмуштук сабактарды үйрөтүп, көрсөтүп тарбиялуу атуул катары калыптануусунун пайдубалын түзүшкөн.

Чоң ата, чоң энелер неберелерин койнунда алып жатышып, же жетелеп ээрчитип жүрүшүп, дүйнө таануу боюнча таалим-тарбиялык оозеки чыгармаларды: жомокторду, макал-лакаптарды, табышмактарды, турмуштук окуяларды, насааттарды айтып берүү менен балдардын тарбиясын бекемдеген.

Ал эми азыркы мезгилде келиндер тез эле өзүнчө үй-бүлө катары бөлүнүп чыгууга аракеттенишет жана жаш үй-бүлөлөр экономикалык кризиске байланыштуу бала тарбиясына көңүл бурбай, материалдык камсыздоого гана басым жасашат. Буга мисал катары дин аалымы Абдишүкүр Нарматовдун айтканын бөлүп көрсөтсөк болот. Шаарда кээ бир үйгө барып: саламалейкум десең, баласы чыгып, “Вам кого?” дейт. Алик алганды да билбейт. Бул албетте өкүнүчтүү. Ата-энелер жада калса элементардык учурашууну да балага үйрөтпөгөнүн айтсак жетиштүү. Ошондой эле мектеп шартында билимге гана көбүрөөк басым жасалып, тарбия маселеси ойдогудай максатка ылайыктуу жүргүзүлбөй жаткандыгын да белгилесек болот.

Балдарды окутууда жана тарбиялоодо гумандуу педагогиканы ар тараптуу колдонуу менен алардын жекече өзгөчөлүктөрүн, психологиялык касиеттерин оожалдыруу башкы милдеттерден болуп саналат. Окуучулардын окуу иш-аракеттерин тыкыр көзөмөлдөө менен кубаттоо, шыктандыруу, кызыктыруу, гумандуу мамиле түзүү аркылуу инсандык сапаттарын, шык, талантын өнүктүрүү абдан маанилүү. Ошондуктан гумандуу педагогика улутту тарбиялоонун башаты катары кызмат кылат.

Ар кандай негативдүү жүрүм-турумдардын, терс көрүнүштөрдүн, адеп-ахлактык кризистин келип чыгышына, гумандуу тарбиянын болбой жатышына төмөндөгүдөй себептерди көрсөтсөк болот:

- 1) көпчүлүк ата-энелердин чет өлкөгө иштөө үчүн кетиши;
Бала көзөмөлсүз калууда, системалуу тарбия жок. Баланын керектөөсү, ички кызыгуулары эске алынбайт. Алардын шык, жөндөмүн өнүктүрүүгө басым жасалбайт. Айрыкча, ата-эненин мээриминен, боорукерлигинен, адеп-ахлактан ажыроодо (балдар).
- 2) мектеп менен ата-энелердин ортосундагы тыгыз байланыштын жоктугу;
Баланын катышуусун, жетишүүсүн билмек тургай, кээ бир ата-энелер баласы кайсы класста окугандыгын да так билбейт. Себеби баланын сабагына көзөмөл кылып, көңүл бурбайт, күндөлүгүн карабайт, кайдыгер. Мисалы, Финляндияда ата-эне мугалим менен эки-үч жумада жекече жолугат. Ал эми жума сайын ата-эне мектепке барат. Баланын билим, тарбиясына өзгөчө көңүл бурат.
- 3) мугалимдик кадрларга мамлекет тарабынан жакшы камкордуктун болбошу;
Жаш мугалим үчүн тиешелүү шарттын болбошу, социалдык жактан корголбошу ж.б.
- 4) массалык-маалымат каражаттарында терс маалыматтардын жарыяланышы, көрсөтүлүшү;
Балдардын жүрүм-турумуна, тарбиясына терс таасирин тийгизген окуялардын чагылдырылышы, боевик фильмдер, порнография ж.б.у.с.

5) интернет аркылуу зыяндуу маалыматтар менен кеңири кабардар болуусу;
Азыркы мезгилде бала көп убактысын интернет менен өткөрөт. Пайдалуусуна караганда пайдасызы көбүрөөк. Андан сырткары интернет баланын ден соолугуна терс таасирин тийгизүүдө. Себеби бала көп убакыт бою кыймылсыз абалда калат. Өсүп келе жаткан бала көбүрөөк кыймылда болушу зарыл. Интернетте көп отуруу көзгө, эс тутумга, келбетке сөзсүз түрдө терс таасирин тийгизбей койбойт.

6) ата-энелерди педагогикалык агартуунун жоктугу;
Көпчүлүк ата-энелер тарбия маселеси, педагогиканын мыйзам ченемдүүлүктөрүнөн кабарсыз. Гумандуу тарбия берүү боюнча ата-энелерге маалымат берүү, кызматташуу зарыл. Ата-эне өзү канчалык үлгү болсо жана тарбиялоо үчүн уул–кызына шарт жаратса, тарбиялык жагдайларды түзө билсе, аларга көзөмөл мыкты болсо анын жемиши сөзсүз болот. Мисалы, Лейлектеги Г.Мадаминовдун мектебиндеги иш-тажрыйбалар.

7) мамлекет тарабынан тарбиялоого өзгөчө көңүл буруу менен коомдук талапты күчөтүүнүн жоктугу;

Гумандуу педагогиканын идеялары аркылуу окутуу жана тарбиялоодо төмөндөгүдөй сунуштарды белгилей кетсек:

- бала–эң жогорку асылнарк катары анын инсандык сапаттарын сыйлоо аркылуу өнүктүрүү;
- баланын жаратылыштык касиеттерин ар тараптуу өнүктүрүү;
- баланы окутууда жана тарбиялоодо алардын жөндөмүн, шыгын, мүнөзүн, эмоциясын, темпераментин, кызыкчылыгын, курактык өзгөчөлүгүн эске алуу.

Ошондуктан жогорудагы ойлорду эске алуу менен тарбиянын элдик өзөктүү тамырынан айрыбай, баланын инсанын сыйлоо менен эркиндигин зордой, тарбияны системалуу, үзгүлтүксүз жүргүзүү аркылуу сиңирүү мезгил талабы.

Бекеринен атактуу окумуштуу, педагог И.П.Подласый тарбия өксүгөн коомдун келечеги тууралуу өз пикирин билдирип: “Руханиятсыз коом–бул макулуктардын коому”-дебесе керек!

Адабияттар:

1. Апыш Б., Бабаев Д., Жоробеков Т., Педагогика –Б., 2002-ж.
2. Байгазиев С.О. Педагогикалык руханият.-Б.,2008-ж.
3. Найманбаев М.Ж., Чоюнова А.Т., Элдин келечек тагдыры-туура уюштурулган тарбияда. 2007-ж.
4. Найманбаев М.Ж., Чоюнова А.Т. Муктарбекова А. Элдик педагогика-улуттун тарбиялоо башаты катары. ЖАМУ жарчысы. 2009-ж.